

СРЂАН Љ. ШЉУКИЋ*
МАРИЦА Н. ШЉУКИЋ
Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 316.334.55
Прегледни рад
Примљен: 13.03.2020
Одобрен: 22.04.2020
Страна: 515-524

СОЦИОЛОШКИ ДОМЕТИ СРЕТЕНА ВУКОСАВЉЕВИЋА

Сажетак: Сретен Вукосављевић није био социолог по образовању, већ учитељ. Сходно томе, у својим текстовима углавном није користио социолошке термине. Без обзира на ово, у његовим је радовима могуће „ишчитати“ бројне важне социолошке идеје и појмове, које је он антиципирао, али без посебног наглашавања и именовања. Овде посебно издвајамо његову дефиницију сељаштва, као и појам социјалног капитала, који се у социологији најчешће везује уз имена П. Бурдијеа (Bourdieu) и Р. Патнама (Putnam). Аутори овог прилога показују како је Сретен Вукосављевић препознавао улогу и значај социјалног капитала на традиционалном селу. Перманентна оскудица економског облика капитала и фиксан културни капитал до максимума су повећавали значај социјалног капитала, што се изражавало, пре свега, у потесном режиму и заједничким радовима.

Кључне речи: заједнички радови, потесни режим, сељаштво, социјални капитал, традиционално село

О нашем великом социологу села Сретену Вукосављевићу писано је и много и често. У његовом родном месту, Пријепољу, већ се дуго година одржава интердисциплинарни научни скуп „Дани Сретена Вукосављевића“, са кога је објављен већ читав низ зборника радова. Пре неколико година објављена су и његова сабрана дела (?). Он се сматра неоспорним оснивачем српске социологије села, код нас свакако социолошке дисциплине са најдужом и најбогатијом традицијом (Лукић, 1987; Гаћеша, 1995; Митровић, 1998; Шљукић и Јанковић, 2015). Ипак, његов допринос социологији села, не само српској (југословенској), већ и европској и светској, још није признат у мери у којој то заслужује. Чињеница да је припадао једном балканском народу вероватно је на то утицала (Митровић, 1998). Вукосављевић је писао на свом, српском језику, ћириличним писмом. Да је своје мисли бележио на неком од распрострањених светских језика, посебно на енглеском, сигурно би био препознат као један од

* srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

највећих светских руралиста. Други узрочник потцењености његовог доприноса проистиче из тога што Вукосављевић није имао социолошко образовање, него се школовао за учитеља, занимање које је касније више година и обављао. Услед тога, он није увек користио терминологију карактеристичну за социологију као науку. Његов главни метод истраживања било је непосредно посматрање, дуготрајно и систематично (Костић, 1987). У овом раду имамо намеру да прикажемо две Вукосављевићеве антиципације изузетно битних социолошких концепата: *дефиниције сељаштва и социјалног капитала*. Ти се концепти данас сматрају класичним у социологији села, али и у социологији уопште. Тиме желимо да још једном покажемо да је Вукосављевић, иако без адекватног академског образовања, имао изузетан осећај за друштвене појаве и процесе; другим речима, да га је красило оно што називамо „социолошка имагинација“ (Милс; Митровић, 1998: 135).

Сељак као члан сељачког друштва

Велики број познатих и утицајних социолога, нарочито оних страних, имао је прилично „равне“ и незанимљиве биографије, са највећим делом живота проведеним у добро „ушущаном“ академском свету. Има наравно и изузетака, попут Питирима Сорокина (Шљукић и Шљукић, 2018). Међу српским социолозима вероватно нема бурнијег животописа од оног Вукосављевићевог. Рођен 1881. године у селу Сопотница крај Пријепоља, Сретен Вукосављевић се школовао за учитеља, али је тај позив убрзо напустио како би предводио четнички одред у Првом (1912) и Другом (1913) балканском рату. Учествовао је и у Првом светском рату (1914 - 1918). Био је оптужен да је члан организације „Црна рука“, па му је суђено и у „Солунском процесу“ (1917). После рата био је у два наврата посланик и државни секретар, да би већ 1925, као противник тадашњег режима, био пензионисан. У Другом светском рату, премда већ у годинама, прикључио се Народно-ослободилачком покрету. Касније постаје министар у две владе (1944. и 1945). На Правном факултету у Београду почео је да ради хонорарно још пре Другог светског рата. На истом факултету постаје и редовни професор (1948 - 1951), а затим управник Института за изучавање села при Српској академији наука и уметности. Умро је у Ровињу 1960. године (Гаћеша, 1995; Шљукић и Јанковић, 2015).

Бурном и сваковрсним невољама испуњеном животу С. Вукосављевића сушта је супротност био живот А. Мондра (Henri Mendras 1927-2003), оснивача и најважнијег представника француске социологије села.¹ Пореклом из провинцијске буржоаске породице, Мондра је студирао на Сорбони, слушајући научне величине попут Жоржа Гурвича (Georges Gurvitch) и Жоржа Фридмана (Georges Friedmann). Већ у својој двадесет и другој години (1949) примљен је на Институт за социолошке студије, који је основао Ж. Гурвич и којим је касније руководио Ж. Фридман. Управо под утицајем овог другог, најпре се

¹ Социологија села у западној Европи бива конституисана тек након Другог светског рата, по узору на социологију села у САД (Шљукић и Јанковић, 2015).

заинтересовао за социологију рада, да би се, убрзо, окренуо социологији села. Боравећи у САД, истраживао је мормонско село у држави Јута, а вршио је истраживања и у Епиру (Грчка). У социологији села најпознатији је по свом концепту „краја сељаштва“ (Шљукић и Јанковић, 2015; Henry Mendras (1927-2003), 2003).

Мондра је један од ретких социолога који су покушали да дају дефиницију сељаштва и сељака; овај се појам у социологији одувек доста слободно употребљавао, као да се мислило да је то „нешто што сви знају“. У књизи *Сељачка друштва* он наводи да свако сељачко друштво има пет одређујућих карактеристика: 1) релативна аутономија у односу на „спољашње“ друштво које над њим доминира; 2) кључни значај породичног газдинства/домаћинства у организацији економског и друштвеног живота; 3) релативна економска аутархија; 4) односи међусобног познавања; 5) угледни појединци као посредници између сељачког и „спољашњег“ друштва. Ко је онда сељак? Баш као што грађанина одређује град, сељака одређује његово сељачко друштво. Отуда је сељак – члан сељачког друштва. Сељаци нису само земљорадници, већ и занатлије, сеоски трговци, угледни појединци (Mendras, 1986: 30-32).

У социолошким круговима није довољно познато да је Сретен Вукосављевић сељака дефинисао управо на начин на који је то чинио и светски познат и уважен француски руралиста А. Мондра, тј. као члана сељачког друштва. Вукосављевићева трилогија посвећена селу и сељацима има назив врло сличан познатој Мондраовој књизи: *Историја сељачког друштва I-III*. Свој предмету Вукосављевић је приступао увек на прави социолошки начин, односно са становишта целине друштва. За њега, није било могуће, осим у аналитичке сврхе, раздвојити најбитније моменте сељачког друштвеног живота као што су привреда, становање, својина. За њега, сељак није само пољопривредник, већ пре свега члан сељачког друштва: „Сељак је сваки био члан тога једног (сељачког, С. Ш. и М. Ш.) друштва. Није га могао променити, као што може грађанин, који може да се пресели у другу улицу или у други град; може и да промени место на коме ради“ (Вукосављевић, 1983: 450). Баш као и за А. Мондраа, за Вукосављевића је сељачко друштво истинска судбина сељака: он без њега и изван њега не представља ништа. Тако се двојица географски, културно и временски удаљена аутора срећу у својим одређењима сељака и то у духу социолошког реализма (Диркем).

Социјални капитал и сељачко друштво

У Вукосављевићевим је радовима могуће „ишчитати“ бројне важне социолошке појмове, које он изричито не наводи. С обзиром на време у којем је живео, могло бисмо чак рећи да је неке од тих појмова он антиципирао, дајући им социолошки садржај, а без посебног именовања. Један од тих појмова је и *социјални капитал*, у социологији већ дуги низ година врло присутан теоријски и истраживачки концепт. Сам капитал се у социологији схвата много шире него што је то случај у економској науци. Социолошка теорија капитала везује

се најчешће за Пјера Бурдијеа (Bourdieu, 1986), за кога капитал представља акумулирани (и отелотворени) рад. Бурдије разликује економски, социјални и културни капитал. Економски капитал директно се може конвертовати у новац и институционализује се у форми права својине (*property rights*); културни капитал јесте акумулирано знање, које се може институционализовати у форми образовних квалификације; социјални капитал чине постојеће друштвене и везе и међусобно поверење чланова друштва (заједнице). Различити облици капитала (друштвене моћи изражене у облику ресурса) могу бити трансформисани један у други, с тиме да је у корену ефеката културног и социјалног капитала економски капитал.

Социјални капитал Бурдије дефинише као „(...) агрегат актуелних или потенцијалних ресурса који су повезани са поседовањем трајне мреже више или мање институционализованих односа узајамног познавања и признавања“ (Bourdieu, 1986: 248-249). Обим друштвеног капитала који поседује неки актер зависи од величине мреже веза које он може мобилисати и од количине капитала (економског, културног или симболичког) коју поседују они са којима је он у вези.

Осим Бурдијеовог схватања друштвеног капитала, у социологији је позната и Патнамова (Putnam) анализа приказана у опширној студији о слому и обнови америчке заједнице *Куглати сам*, у којој се појам друштвеног капитала сагледава кроз његову повезаност са продукцијом грађанских добара, као што су грађанско ангажовање и/или дух кооперативности (Putnam, 2008). Централна теза његовог поимања социјалног капитала је следећа: ако неки регион има економски систем који добро функционише и висок ниво политичке интеграције, то треба сматрати резултатима успешне акумулације социјалног капитала. Многи друштвени проблеми у САД узроковани су опадањем социјалног капитала у последњих неколико деценија. У свом одређењу социјалног капитала он се позива на Л.Ј. Ханифена (L.J. Hanifan), државног надзорника руралних школа у Западној Вирџинији, који још 1916, настојећи да истакне да је за успех неке школе важно учествовање целе заједнице, писао да се социјални капитал односи на „(...) опипљиве ствари које у највећој мери важе у свакодневном животу: наиме, добра воља, другарство, саосећање, те друштвено деловање између појединаца и породица који чине друштвену целину... Појединац је друштвено беспомоћан ако је препуштен самом себи... Ако ступи у додир са својим суседима, а они са осталим суседима, доћи ће до накупљања друштвеног капитала, који може одмах да задовољи његове друштвене потребе, и који са собом носи могућност за значајна побољшања животних услова у целој заједници“ (Putnam, 2008: 21). С тим у вези, Патнам запажа да појединац у лоше повезаном друштву не може бити продуктиван колико појединац са добрим везама у добро повезаном друштву, а да чак и лоше повезан појединац може да извуче нешто од вишка користи у добро повезаном друштву (Putnam, 2008: 22). Удружења која се карактеришу непосредним односом „лицем у лице“, то јест хоризонталним односима међу појединцима, генеришу поверење, норме узајамности и капацитет за грађанско ангажовање.

Значајним треба сматрати и Патнамово разликовање две димензије друштвеног капитала, односно разлику између повезивања или ексклузивности (bonding) и премошћивања или инклузивности (bridging). Повезујући друштвени капитал ојачава хомогене групе и мобилише солидарност, док су премошћујуће мреже боље за повезивање са спољашњом средином и за дифузију информација (Patnam, 2008: 26). Овај амерички социолог такође запажа да друштвене мреже нису само интересне, него да оне укључују узајамне обавезе. Та узајамност је понекад *специфична* („урадићу ово за тебе ако ти урадиш нешто друго за мене“), али је по Патнамовом мишљењу вреднија норма *генерализованог* реципроцитета („урадићу ово за тебе не очекујући од тебе ништа конкретно назад, у прећутном очекивању да ће једном неко други урадити нешто за мене“). Друштво које карактерише „генерализовани реципроцитет“ ефикасније је од неповерљивог друштва, јер уколико се не тежи томе да се истог момента изједначи свака размена, много тога више се може остварити (Patnam, 2008: 23-24).

Један други, код нас мање познат, а иначе веома релевантан аутор, поверење сматра „асоцијативном или генерализованом разменом“, цитирајући при томе једног од класика социолошког формализма Зимела (Simmel): „Један од најважнијих услова размене је поверење... Без општег поверења (general trust) које људи имају једни у друге, друштво би се дезинтегрисало, јер је веома мали број друштвених односа у потпуности заснован на поузданом знању о другој особи и јер би веома мали број друштвених односа опстао уколико поверење не би било једнако јако, или јаче од рационалног доказа или личног запажања“ (Lin, 2004: 11). Лин разликује интерперсонално и опште поверење, инсистирајући на потреби испитивања повезаности ова два облика (исто).

Добром познаваоцу друштвених прилика на селу сасвим је јасно да је концепт социјалног капитала више него употребљив за истраживање и објашњавање сеоског друштвеног живота. Овај је концепт, као и његов значај, одлично препознавао и Сретен Вукосављевић, само без његовог посебног именовања (како смо већ нагласили). Могли бисмо слободно рећи да он то чини у свим својим делима, а за ову прилику ми ћемо се концентрисати на његову социологију сељачких радова, тј. трећи том његове *Историје сељачког друштва* (1983).

Вукосављевићев опис и карактеризација *потесног режима* у нашим традиционалним селима даје нам до знања да један такав систем не би био могућ без *општег поверења* и *узајамности*. Потесни режим представља комбинацију колективних и приватних својинских права, доказујући да сељак није био ни искључиво индивидуалиста, нити искључиво колективиста, него „опортун емпиричар“. Тако је и настанак потесног режима везан заправо за неку врсту „сукоба“ екстрактивног сточарства и све развијенијег ратарства. Ратарство и сточарство су били за традиционалног сељака у потпуности комплементарни и захтевали су међусобно усклађивање, што није било могуће на основу приватне земљишне својине. Ниједан појединац није имао толику земљишну својину да би на њој била могућа равномерна испаша стоке, а „пашни фонд“ се морао и проширивати (због умножавања становништва) и сезонским коришћењем

паше на ратарском земљишту. Чак и у ситуацији да је неки појединац могао имати довољно велики пашњак, он би и даље остао са проблемом чувања стокe од звери и лопова. Ситне и изломљене парцеле нису могле омогућити равномерно испашу; ограде су ствар погоршавале јер су отежавале приступ. Једино решење било је колективно пашњачко земљиште, а то је било могуће само кроз неку врсту привредне заједнице целог села. Потесни режим, који је овај проблем решавао, практично је значео да њива, ливада, пашњак и шума нису имали строго одвојене привредне намене, како би то изгледало ако бисмо све посматрали из данашњег угла. Њива јесте била основа ратарства и приватна својина, али је она део године била у ратарском потесу, а остатак у сточарском, као колективни пашњак над којим приватни власник нема ништа већа права од других сељана. У Жаркову код Београда (али и у другим београдским селима) власник њиве није могао да на њој сеје шта хоће, већ је морао да поштује сеоски ред. Сва земља била је подељена на три потеса: један је био за стрмна жита, други за кукуруз, а само је трећи био слободан; после жетве, потес постаје сточарски, за испашу, а следеће се године ратарска намена потеса мења. Ако би неко у селу хтео да ради на своју руку и да, на пример, сеје кукуруз у потесу предвиђеном за стрмна жита, дошао би у сукоб са својим сусељанима и имао грдне неприлике; ако би посејао детелину, покрали би му је. На свако издвајање сопственог земљишта из земљишне заједнице гледало се попреко.

Видимо да је узрок настанка и постојања потесног режима економског карактера, али да се тај економски проблем није могао решити без социјалног капитала у облику општег поверења. Другим речима, да би се дошло до економског резултата, морао се створити социјални капитал, да би он, кроз своје деловање, произвео економске ефекте (трансформација облика капитала коју је наглашавао Бурдије).

Истовремено је потесни режим, примећивао је Вукосављевић, усклађивао становнике села у друштвену заједницу. Село је постало „чврсто организован колектив, солидаран према свакоме споља“, успостављала се јасна разлика између сељанина и иноселанина. Колективна права и колективан плодоред били су пречи од приватних, без обзира да ли се радило о приватном власнику из самог села, или из другог села. Овако чврсте везе унутар сеоског колектива Патнам би сигурно препознао као повезивање или ексклузивност (bonding).

Специфична узајамност, али и генерални реципроцитет присутни су и у *заједничким радовима на селу*; у њима је присутно и управо поменуто повезивање или ексклузивност. Заједнички радови на српском селу регулисани су одређеним нормама, за чије су кршење постојале одређене санкције; друштвена обавеза је много присутнија у овим радовима од личне воље, личног морала или личног религијског мотива. Организациони облици заједничког рада ни пошто нису неки „архаични реликт“, као што ни облици породичног рада нису творевина касније фазе еволуције. Одмах после насељавања, ширих заједничких радова је било много мање (најтежи и најархаичнији пољопривредни рад – крчење – вршио се најчешће породичном радном снагом), а највише су

се развили када је ратарство превладало над сточарством и то за оне радове који се морају обавити за кратко време.

На колективној својини никада није било већих радова, она се углавном искориштавала без рада. Облици заједничког колективног рада били су у времену свог пуног развоја и у време када је колективна својина већ почела нестајати. То значи да не постоји упоредност између еволуције приватне земљишне својине и еволуције рада на тим земљиштима. Сељаци нису никада имали неку посебну наклоност нити према колективним, нити према неколективним облицима рада; у конкретним случајевима се одлучивало, већ како је било подесније. Најсиромашнији сељаци су у организацији свог рада имали најмање колективних елемената, што је такође важило за најбогатије; колективне облике рада највише су користила домаћинства средње снаге, а њих је било највише.

Заједнички радови задовољавају и неке психичке потребе: кад је радна дружина већа, напор се мање осећа, а умор лакше подноси. Уз песму и шалу време брже пролази, чак је и храна боља него кад раде само домаћа чељад и надничари.

Два су основна облика заједничких радова: радна позајимања и заједнички радови у заједничку корист. У трећу групу иду они заједнички радови којих је мало (заједнички рад из милосрђа) или су привредно готово безначајни (прела вечерња и на уранку), као и кулук држави или каквом насилнику.

Постојање *радних позајимања* јесте знак да капитал није продро у сељачку привреду. Нити је сељак имао новца да плаћа надничаре, нити је довољно таквих људи могао наћи у селу. Најважнији облици радних позајимања су позајмица, заред, моба и спрега.

Позајимањима и враћањем радне снаге одржава се сталност запослења радне снаге; сва радна снага у селу чини комплементарну целину, из које домаћинства узимају и враћају, када коме треба. Сељаци су један другом наизменично „послодавац“ и „радник“. Ретко има забушавања, јер би се онда тако радило свима редом. Надзор врши више дружина, него старешина; сам надзор мора бити дискретан, јер није реч о плаћеним надничарима; старешина се бира без гласања, општим пристанком.

Радна позајимања нису архаизам, више их је било у економски развијенијим областима него у планинским и сточарским крајевима. Почивају на економској и, још више, на друштвеној једнакости сељака; она стварају *друштвене везе* међу сељачким породицама. Ради се на имању једне породице, у корист те породице; породица на чијем се имању ради организује рад и храни раднике. Рад и храна су заједнички, али приход није. Ево шта Сретен Вукосављевић каже о друштвеном значају радног позајимања: „Друштвени значај радних позајимања није мањи од привредног. Она су била једна од важних основица сељачког друштва уопште. Свако домаћинство са којим се неко позајима има своје посебне позајмичаре. Затим: сваки појединац ради заједно не само са својим позајмичарима него, када враћа рад за рад, и са свима позајмичарима својих позајмичара (...) Пошто је радних позајимања било много и била су

честа, у њима су се били израдили међу домаћинствима важни односи и радни и друштвени“ (Вукосављевић, 1983: 440).

Радна позајимања нестају² из више разлога: 1) увођење савршенијих машина, којима се може обавити сав сезонски рад; 2) повећање улоге новца – могу се платити надничари; 3) смањење просечне сељачке баштине – сви се послови могу одрадити само са члановима породице. Највише се одржавају код ванредних радова, као што су градња куће, спремање девојке за удају и сл. Створила их је и одржавала потреба, потреба их је и мењала. Са нестанком потребе, нестају и она, тихо и мирно јер их у животу није одржавала никаква власт и сила.

Заједнички радови у заједничку корист су мање важни од радних позајимања, али су организационо сложенији. Најсложенија је свакако подела добити, које код радних позајимања уопште нема и која представља најважнију разлику између ова два основна облика заједничких радова. Облици заједничких радова у заједничку корист су наводњавање, бачијање, плен, млин. Ови су радови такође градили друштвене везе унутар сеоског друштва, тј. његов социјални капитал.

Очигледно је да су унутрашње друштвене везе (bonding) у селу биле веома јаке, али су зато оне друге, спољне (bridging), везе са другим заједницама и друштвима, биле много слабије. *Печалбари* су друштвене везе слабо стварали. У земљама у којима су радили ретко су успевали да се друштвено уздигну, а ако им се родно село брзо развијало, још су и изостајали из својих сусељана. Везе које су они градили међу удаљеним друштвима биле су ретке, повремене и слабе.

Нису много јаче биле ни друштвене везе које су се стварале кирицовањем. У селима кроз која су *кириције* пролазиле нису много за њих марили, чак мање него за друге намернике. За кириције није важило ни уобичајено гостопримство, сматрани су прљавим јер су дуго ван својих кућа и ноћивају где стигну. Саме кириције, са своје стране, нису се много трудиле да буду у добрим односима са становницима села кроз која су пролазиле.

Као установа традиционалног сељачког друштва, *плен* је претпостављао врло јаке унутрашње друштвене везе. У плен се редовно ишло у групи, а одговорност је, у правилу, преузимало цело село. У неким нашим областима он је био врста привреде и имао је своју организацију и дисциплину. Док се крађа сматрала срамотном, плен је певан уз гусле; у њему је и противник имао исте услове, био је опасан и уз могућу борбу. Становници села из којих се кретало у плен редовно нису хтели да одају учеснике плена, већ су их бранили и то већином без икакве личне користи.

Вукосављевић нам описује и веома занимљив случај из којег видимо како су кроз установу плена, за коју се чини да руши све односе премошћивања међу заједницама, баш ти односи грађени уз помоћ *међусобног поверења*. Наиме, након пленидбе стоке, за пленцијама је кренула потера, која их је и стигла

² Занимљиво је приметити да позајмљивање ангажованих у сфери рада нестаје из аграрне сфере, али се појављује у индустријској сфери постсоцијалистичког српског друштва.

у трећој области. Становници те области договоре са обема странама, као посредници, заједнички састанак, јер је било очигледно да директан сукоб ником није одговарао. На том су састанку две станае љубазно испоздрављале и чашћавале једна другу дуваном; на крају су се договорили да потера, за мале паре, откупи стоку од пленција, јер су се и ови за њу трудили и ризиковали. Тако се, уместо сукоба двеју група, а уз помоћ социјалног капитала, спорно питање решило.

Наше традиционално село имало је мало капитала у његовом економском облику, док му је културни капитал био мање-више фиксан и преношен на нове генерације на неорганизован начин. Зато је улога социјалног капитала био изузетно велика; једино се уз његову помоћ и уз његово трансформисање у економски село могло надати не бољитку, него голом опстанку. Све је ово одлично разумео Сретен Вукосављевић, оставивши нам детаљан опис, али и објашњење друштвених веза на селу. Са процесима модернизације, традиционални облици социјалног капитала на селу почели су нестајати, или им се значај смањивао, али су се зато појавили неки други. Истраживање нових облика социјалног капитала на селу, у виду различитих удружења, сеоског самодоприноса и сл, један је од задатака данашњих социолога (Шљукић и Шљукић, 2012).

Сретену Вукосављевићу се увек изнова враћамо, све више потврђујући да нам је оставио читав низ изузетно битних социолошких сазнања о друштву на селу, без којих би данашња српска социологија села била незамислива. Проницљив посматрач друштвеног живота на селу, он је кроз наизглед необавезне разговоре са сељацима долазио до података (али и до разумевања њиховог смисла) за које би неком другом требала велика финансијска средства и читав тим истраживача. Чињенице да је био социолог-самоук, да је своја истраживања обављао у некад изузетно тешким (истраживачким, али и животним) условима, да су му истраживачка грађа и белешке бивали неједном уништавани у ратном вихору, да је његов напоран организациони рад као министра за колонизацију (1945-1946) био обезвређиван политичком самовољом, чине социолошке домете Сретена Вукосављевића вредним дивљења.

Литература:

1. Bourdieu, P. (1986): "The Forms of Capital", in Richardson, J. (ed), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York, Greenwood Press.
2. Vukosavljević, S. (1983): *Istorija seljačkog društva, deo treći: Sociologija seljačkih radova*, SANU, Beograd.
3. Gaćeša, N. (1995): *Radovi iz agrarne istorije i demografije*. Matica srpska, Novi Sad.
4. Kostić, C. (1987): Metodologija Sretena Vukosavljevića. *Jugoslovenska sociologija sela*, prir. Petar Marković. SANU, Beograd, str. 127.
5. Lin, N. (2004): "Social Capital", *Encyclopedia of Economic Sociology*, Routledge Ltd.
6. Lukić, R. (1987): Sreten Vukosavljević. Opšti pogled. *Jugoslovenska sociologija sela*, prir. Petar Marković. SANU, Beograd, str. 89-94.
7. Mendras, H. (1986): *Seljačka društva*, Globus, Zagreb.

8. Mitrović, M. (1998): *Sociologija sela*. Sociološko društvo Srbije, Beograd.
9. Patnam, R. (2008): *Kuglati sam*, Mediterran Publishing, Novi Sad.
10. Henri Mendras (1927-2003), Rural Studies [Online], 167-168 | 2003, posted online on December 17, 2004, accessed February 25, 2020. URL: <http://journals.openedition.org/etudesrurales/2929>
11. Šljukić S, Janković D. (2015): *Selo u sociološkom ogledalu*. Mediterran Publishing, Novi Sad.
12. Šljukić S, Šljukić M. (2012): *Zemlja i ljudi*. Mediterran Publishing, Novi Sad.
13. Šljukić S, Šljukić M. (2018): *Društvo i sukob*. Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.

SOCIOLOGICAL REACH OF SRETEN VUKOSAVLJEVIĆ

Summary: Sreten Vukosavljević was not a sociologist by education, but a teacher. Accordingly, in his texts he mostly did not use the sociological terms. Regardless this fact, in his papers it is possible to find lots of important sociological ideas and notions, which he anticipated, but without stressing and designation. Here we talk about his definition of peasantry, as well as about the notion of social capital, which is usually connected with Pierre Bourdieu and Robert Putnam. We show that Sreten Vukosavljević understood the role and the importance of social capital in traditional villages. Permanent scarcity of economic capital and fixed amount of cultural capital maximally increased the importance of social capital, which could be seen in potes regime and joint works.

Key words: joint works, peasantry, potes regime, social capital, traditional village